

A. TEXTOVÁ ČÁST

1. PRŮVODNÍ ZPRÁVA

1.1. IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

OBJEDNATEL DOKUMENTACE

Statutární město Pardubice
Pernštýnské náměstí 1
530 21 Pardubice

IČ 00274046
DIČ CZ00274046

Zastoupené ve věcech smluvních:
Bc. Janem Nadrchalem
primátorem statutárního města Pardubice

Zastoupené ve věcech technických:
Ing.arch. Zuzanou Kavalírovou,
vedoucí Odboru hlavního architekta
a
Ing. Alešem Reiským
vedoucím odd. architektonické a urbanistické
koncepce Odboru hlav. architekta MmP

Pernštýnské náměstí 1
530 21 Pardubice
tel 466 859 151
fax 466 859 159

ZPRACOVATEL DOKUMENTACE

Ing. arch. Jan Čiháček
Zelenobranská 75
530 02 Pardubice

IČ: 115 85 005
DIČ: CZ520914218

odpovědný zástupce:
Ing. arch. Jan Čiháček
číslo autorizace ČKA 00 701

KOLEKTIV ZPRACOVATELŮ

Ing. arch. Jan Čiháček, Ing. arch. Jiří Krejčík, Ing. Katuše Krejčíková, Ing. Miroslav Rádl,
PhDr. Julie Šulcová, **Ing. Radek Pavlačka Zahrada Olomouc s.r.o.**

ODBORNÉ KONZULTACE

Mgr. Ivana Panochová, vedoucí Oddělení garantů území NPÚ ÚOP Pardubice, Ing. Karel Falhaur Odbor správních agend, úsek památkové péče Magistrátu města Pardubic,

1.2. CÍLE PROGRAMU REGENERACE

Cíle aktualizace dokumentace Programu regenerace Městské památkové rezervace Pardubice

Aktualizace dokumentace Programu regenerace Městské památkové rezervace Pardubice byla zpracována v rozsahu Přílohy č. 1 usnesení vlády ČR č. 209 ze dne 25. března 1992. Program regenerace Městské památkových rezervací (MPR) a Městských památkových zón (MPZ) jako dotační titul Ministerstva kultury ČR byl založen v roce 1992 usnesením vlády ČR č. 209. Financování Programu se skládá ze tří částí - finanční prostředky žadatele, města (obce) a státu (MK ČR). K úspěšnému čerpání z Programu je potřebné, aby obec zřídila podle zákona o obcích tzv. Regenerační komisi. V Pardubicích její působnost bude vykonávat Komise pro architekturu a urbanismus.

Na základě schválení vedení města byla zpracována druhá aktualizace dokumentu Programu regenerace Městské památkové rezervace Pardubice (MPR) na období 2024 – 2029. I tato aktualizace vychází z koncepce dokumentů zpracovaných pro léta 2011 – 2016 a 2018 - 2023

Aktualizace dokumentu byla provedena na základě ohledání v terénu. Cílem terénního šetření bylo popsat aktuální stavebně technický stav kulturních památek, ohodnotit hlavní prvky kulturních památek z pohledu památkové péče, shromáždit údaje o provedené obnově v uplynulém období a vyhodnotit dosavadní průběh obnovy. Hodnocení kulturních památek z pohledu památkové péče bylo zaměřeno na prvky, které se podílejí na památkové podstatě MPR (střechy, okna fasády, vstupní dveře apod.). V území byly vytipovány, zdůrazněny a hodnoceny další významné objekty dotvářející hodnotu plošně památkově chráněných území. Mimo zaměření na kulturní památky významné objekty byla pozornost směřována i na veřejné prostory (ulice, náměstí) a prvky krajinné zeleně (parky, aleje). Získané údaje byly následně vyhodnoceny a zpracovány. Závěrem vyhodnocení byly formulovány další potřeby pro obnovu v následujících letech. Dokument až na výjimku, spočívá v naznačení možných míst pro doplnění zaniklé historické zástavby, se nezabýval aspekty, které mají být zpracovávány v jiných dokumentacích (např. územně plánovací dokumentace). Pojetí výsledného dokumentu je „konzervativní“ zdůrazňující zejména historické hodnoty chráněného území a kulturních památek v nich ležících a jejich následné zachování, obnovu a další uplatnění v obraze města.

Dokument je výsledkem spolupráce širokého spektra odborníků mj. architektů, odborných pracovníků Národního památkového ústavu, odborníků na veřejnou zeleň a specialistů oceňování stavebních prací. V průběhu prací byl pravidelně konzultován se zaměstnanci odboru památkové péče Magistrátu města Pardubice. Podnět ke zpracování, zadání a koncept včetně doporučení ke schválení projednala komise, která plní funkci „regenerační“ komise. Dokument byl zpracován formou umožňující jeho průběžnou aktualizaci, doplňování a využití pro další koncepční dokumenty města Pardubic (např. Strategický plán města Pardubic).

1.3. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PAMÁTKOVÉHO ÚZEMÍ

PARDUBICE - MĚSTSKÁ PAMÁTKOVÁ REZERVACE

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PAMÁTKOVÉHO ÚZEMÍ MĚSTSKÁ PAMÁTKOVÁ REZERVACE

Pardubice leží ve středu východních Čech v České křídové tabuli, konkrétně ve Východolabské tabuli a Pardubické kotlině, která je tvořena jednotlivými stupni středo - a mladopleistocénní terasy Labe, především vátými písky. Nadmořská výška Pardubic je 220 m.n.m. Polohy osídlení při soutoku Labe a Chrudimky byly oběma řekami výrazně ovlivňovány až do doby regulačních úprav obou toků probíhajících zhruba od konce 19. století.

Nejstarší sídelní enklávy byly periodicky postihovány častými záplavami. Rozšiřování osídlovaných ploch bylo usměrňováno také s ohledem na meandry a další změny obou řečišť.

Nejstarší sídla obyvatel území dnešních Pardubic vznikala na vyvýšených ostrůvcích inundačního území v povodí Labe a Chrudimky. Zdejší pravěké osídlení lze předpokládat z archeologických nálezů pocházejících ze závěru starší doby kamenné (pozdní paleolit, asi 40-10 tisíc let př.n.l.), dále ze střední doby kamenné (mezolit, asi 8 tis. př.n.l. až pol. 6. tisíciletí př.n.l.) a z kontinuálně navazujících pozůstatků sídlišť prvních zemědělců z mladší doby kamenné (neolit, asi 6. – 4. století př.n.l.). Konkrétní stopy stanic mezolitických lovců, rybářů a sběračů i zemědělců byly sice zjištěny mimo prostor památkové rezervace, avšak zároveň v její bezprostřední blízkosti, takže výhodná konfigurace terénu byla i v této době nepochybně pro sídliště nejstarších obyvatel města využita. Nemovitě památky nejstarších pravěkých kultur se však vzhledem k převrstvování a terénním úpravám nejvíce koncentrované sídelní enklávy na území dnešní městské památkové rezervace nezachovaly. Ojedinelé movité nálezy byly získány v sekundárním uložení,

Nové impulzy přineslo užívání kovu – bronzu a poté i železa. Z archeologických nálezů na katastru Pardubic i blízkého okolí napovídají o způsobu života lidu lužických popelnicových polí a východočeské slezskoplatěnické kultury.

Kontinuální vývoj prostor centrální části města Pardubic, v území historického jádra města je jednoznačně sledovatelný nejen díky hmotným nálezům z archeologických výzkumů, které pomáhají mapovat vývoj a život města ve starších historických etapách, ale i dle písemných pramenů. Osídlení Pardubic se začínalo stabilizovat někdy kolem 12. století a souviselo s procesem kolonizace.

Pro počátky osídlení vlastních Pardubic máme spolehlivé archeologické doklady od počátku 13. století (lze uvažovat už o závěru 12. století).

Archeologické nálezy potvrzují, že již ve 13. století stálo v místech nynějšího zámku panské sídlo. Nedaleko odtud, u soutoku Labe s Chrudimkou, poblíž dnešního zdymadla na Labi, se pak nejpozději na začátku 14. stol. nacházel pod kontrolou panského sídla brod přes Labe s právem vrchnosti vybírat zde clo. Celému poměrně rozlehlému území mezi dnešním zámek (respektive soutokem Labe a Chrudimky) až k dnešním Pardubičkám se ještě na konci 13. století a až do třetiny 14. století říkalo Pardubice. Celé výše vymezené území původně tvořilo jeden velký katastr s rozptýleným osídlením.

Někdy před rokem 1295 byl v Pardubicích založen klášter cyriaků s kostelem sv. Bartoloměje. Časová hranice vzniku kláštera je dána rokem 1256, kdy cyriaky přivedl do Čech král Přemysl Otakar II. a rokem 1295, kdy je pardubický klášter zmiňován již jako existující spolu s ostatními kláštery cyriaků v listině papeže Bonifáce VIII., vydané na ochranu tohoto křížovnického řádu. Listina z roku 1295 je také první dochovanou písemnou zprávou o Pardubicích. Listina potvrzovala ochranu řádu pro ves Pordoby. Místní jméno

tedy dříve než Pardubice znělo Pordobice (1318 de Pordobitz). Jméno do Polabí přinesli zřejmě mniši řádu cyriaků z Polska (podle polského místního jména Porydęby), kteří spravovali zdejší kapli sv. Jiljí. Základy objektů náležejících klášteru cyriaků jsou doloženy právě poblíž tohoto kostela v dnešních Pardubičkách. V katastru dnešního historického jádra města absentují přímé doklady k existenci kláštera na tomto prostoru.

Prvním vlastníkem obce byl na začátku 14. století Púta z Dubé. Kolem roku 1325 vyměnili synové Púty z Dubé Pardubice za hrad Vizmburk v severovýchodních

Čechách s rytířem Arnoštem z Hostýně. Na scénu vstupuje významný šlechtický rod - páni z Pardubic, kteří měli ve svém znaku přední bílou (stříbrnou) polovinu koně se zlatou uzdou na červeném štítu. Pardubice procházely tehdy i proměnou svého katastru. Původní Pardubice výše popsané zaujímaly poměrně velké území zhruba od kostela sv. Jiljí (Pardubičky) až po panské sídlo a brod s celnicí u soutoku Labe a Chrudimky. Poté, co Arnošt roku 1332 daroval cyriakům část Pardubic (vesnici), stala se tato část katastru samostatnou osadou (říkalo se jí Pardubice Mnichové a později „malé Pardubice“ -Pardubičky). Rozrůstající se osídlení kolem panského sídla u brodu přes Labe a v okolí kláštera začalo být nazýváno „nové město“ – Pardubice. Arnoštova závěť z roku 1340 je prvním dokladem o existenci Pardubic jako města, přesněji jako poddanského městečka.

O podobě města z doby jeho počátků víme jen velmi málo. Výsledky archeologických výzkumů z období posledních patnácti let, zejména v prostoru objektu fary u kostela sv. Bartoloměje a na západním obvodu dnešního Pernštýnského náměstí dokládají zahájení budování kamenných hradeb města zhruba okolo poloviny 14. století. Jeho rozložení v prostoru dnešního historického jádra naznačuje výstavba kostela Zvěstování P. Marie situovaná na dnešním Komenského náměstí, která byla realizována zřejmě před r.1350. Arnoštův syn, arcibiskup Arnošt z Pardubic, se ještě v 50. letech 14. století zasloužil o významné privilegium tomuto kostelu, což zvyšovalo v daném období význam města i sakrální stavby.

Další pozůstatky kamenné zástavby města ve 14. století nebyly dosud kromě areálu dnešního zámku jednoznačně zjištěny. Hmota středověkého hradu je i dnes identifikovatelná v současné podobě komplexu zámku. Původní objekt starého hradu - tvrze byl tvořen mohutnou hranolovou věží a palácem dnes po západní straně zámku. Pozdně gotický hrad měl dvoupalácovou dispozici, výše uvedené starší stavby uzavíraly vnitřní nádvoří na západě. Vývoj hradního jádra byl dokončen výstavbou paláce s kaplí po východní straně. Hrad byl chráněn původně hradbou s jednopatrovými rondely na všech čtyřech nárožích, z nichž se do dnešních dnů zachoval pouze tzv. Arnoštův rondel na východním nároží a část zdiva hradby. Objekt byl obehnan příkopem, který tvoří dnes vnitřní součást pozdější perňštejnské fortifikace zesílené mohutnými valy s nárožními bastiony a dalším vnějším příkopem. Původní most překlenující příkop před hradem byl ve 14. století nepochybně dřevěný. Stejně jako padací most, který propojoval vstupní Labskou bránu s areálem města. Městečko bylo zřejmě převážně dřevěné.

V roce 1390 byla Arnoštovými potomky postoupena část panství Hanušovi z Milheimu. Dalším významným majitelem města a panství se stává na začátku husitských válek Viktorín Boček z Kunštátu a jeho synové. V době husitských válek získal na krátký čas Pardubice moravský šlechtic Jan Hlaváč z Mitrova, který je prodal Diviši Bořkovi z Miletínka a tím bylo město připojeno jeho velkému majetku z dobytých statků kláštera opatovického a sezemického a se sídlem na Kunětické hoře.

Během období husitských válek zanikl rovněž klášter cyriaků, ale existující město svou tvářnost nijak významně nezměnilo.

V závěru 15. století byly Pardubice spravovány dědici Diviše Bořka z Miletínka a o koupi kunětickohorského panství již v roce 1490 usiloval představitel významného moravského pan Vilém z Pernštejna. Vzhledem k dluhům, do nichž upadl tehdejší dědic města Jiřík Pardubský a díky svému zájmu o vybudování „českého perňštejnského dominia“ kupuje Vilém z Pernštejna roku 1491 také Pardubice.

Spektrum stavebního dění v předpernštejnských Pardubicích nám představují výsledky archeologických výzkumů, které byly prováděny na parcelách dnešních domů čp. 77, 78 a 79 a také v prostoru vstupu do města z východní strany v ulici Sv. Anežky České (viz. výstavba Státního okresního archivu a rekonstrukce prostor domu čp. 29). Dokládají jednak existenci kamenných domů bohatých měšťanů při západním obvodu dnešního Pernštýnského náměstí již k roku 1500 a významné městské komunikační a opevňovací prvky v prostorách obou již existujících bran města z období závěru 15. a z přelomu 15. a 16. století.

Podoba Města Pardubice se významně změnila po příchodu pánů z Pernštejna vybudováním reprezentačního šlechtického sídla opatřeného opevňovací technikou vrcholné úrovně pozdní gotiky s přílehlým residenčním panským městem představujícím městskou architekturu rovněž vysoké úrovně české pozdní gotiky a renesance. Toto až do dnešní doby dochované spojení opevněného města s pohodlnou a přitom ve své době nedobytnou aristokratickou rezidencí je v tomto rozsahu v našich zemích unikátní.

Stavební a umělecký rozvoj Pardubic probíhal zejména v první polovině 16. století a výsledná tvářnost města mu přisoudila lichotivé přísloví: „Stkví se jako Pardubice“.

Dominantu města tvořil rozlehlý areál zámku, původně tvrze, poté vodního hradu a nakonec honosného renesančního zámku. Zámek byl vystavěn jako jednopatrový čtyřkřídový komplex s vnitřním nádvořím, s obranným systémem valů s nárožními rondely a prostorem někdejších vodních příkopů. Na počátku 16. století (asi kolem roku 1519) vzniká také hlavní vstupní renesanční portál zámku jedna z nejvýznamnějších renesančních prací regionu. Během období za vlastnictví panství Vilémovými potomky v letech 1521 – 1543 byly budovy zámku na severu a východě zvýšeny o druhé patro a také úprava interiérů již byla dokončena v novém, renesančním slohu. Zámek byl ještě upravován v roce 1574 dle projektu císařského stavitele Ulrica Aostalli a poté se významnější úpravy realizovaly dle návrhů F. M. Kaňky v 18. století. V roce 1920 koupil zámek Muzejní spolek. Od roku 1952 do roku 2002 byl zámek ve vlastnictví a správě státu. V současnosti je rozsáhlý areál spravován třemi subjekty. Objekt zámku je ve vlastnictví Pardubického kraje, vnější opevnění s příkopy spravuje město Pardubice a Příhrádek je ve vlastnictví státu a Pardubického kraje.

Valy dnes dosahují až do výše prvního patra zámku. Z vnější strany val chránila zeď s klíčovými střílnami při jeho patě a široký příkop, který se dal v případě nebezpečí rychle naplnit vodou a trojúhelný prostor „předhradí“ s hospodářským zázemím, dnešní Příhrádek. Tento samostatně opevněný prostor s vlastním vodním zdrojem byl se sídlem původně propojen částečně komunikací a padacím mostem. Od roku 1802 potom zámek s městem propojoval vybudovaný val s komunikací a mostkem, který překlenoval odvodňovací kanál zámeckého příkopu. Mostek zdobí i dnes sochy sv. Jana Nepomuckého a Františka de Paula. Stavbu panského sídla provázely rozsáhlé stavební úpravy ve městě. Dobře opevněné město se jako celek stalo předsunutou obrannou linií panského sídla a zároveň představovalo svou výstavností reprezentační vizitku vlastníka.

Město pak bylo vymezeno rozsahem původních hradeb s branami Zelenou při západním vstupu do města a Bílou při východním vstupu do města. Zelená brána je dnes tvořena vstupní renesančním předbraním, na jehož průčelí byl v roce 1903 umístěn reliéf dle návrhu Mikoláše Alše. Zpodobňuje erbovní pověst pánů z Pardubic, jejichž erb užívají Pardubice jako městský znak. Za předbraním se vypíná více než 60 m vysoká věž, která současnou podobu získala mezi lety 1910 – 1912.

V návaznosti na informace k městským branským konstrukcím je nutné zmínit se také o městské fortifikaci, dnes zachované jen torzálně. Pardubice byly zcela pravděpodobně chráněny hradebním pásem při západním obvodu včetně brány směrem k západu (Pražská brána) ve zbytku obvodové linie města můžeme předpokládat alespoň valové konstrukce i s ohledem na trvalou hrozbu povodní. Další části kamenných hradeb byly budovány až za Pernštejnů na přelomu 15. a 16. století a závěrečná etapa byla dokončena až kolem poloviny 16. století. Opevnění města tvořila hlavní hradební zeď se střílnami v horní části doplněná parkánem a parkánovou zdí.

Hradební zeď byla zachycena a její konstrukce také ověřena ve dvorním traktu při čp. 78 a 79: Bylo zde zachyceno zdivo zesílené ve spodní části, které vytváří „lavici“ nad níž vystupují nepravidelně okraje mohutných lomových kamenů. Po poslední přestavbě dvorového křídla na přelomu 19. – 20. století byly asi ze zdi vyláhány uvolněné kameny z líčové vrstvy a to do značné hloubky, linie zdi. Která v sousedním domě předstupuje o 0,5 m. Nelze vyloučit, že zde dříve terén poněkud stoupal a nepravidelně vystupující balvany byly pod terénem. Za plentou směrem k budově dnešní Komerční banky je zřejmě dochováno jádro městské hradby, které by bylo obdobně identifikovatelné i v dalších partiích. Okolo roku 1500 nezasahovala zřejmě městská zástavba až k vnitřní hradební zdi, ale byla při vnitřním líči lemována obslužnou komunikací širokou asi 165 cm opatřenou štětem. (ověřeno v čp. 78 a 79). Parkán a vnější hradby na hraně vodního příkopu byly budovány již v 16. století.

Hlavním společensko ekonomickým prostorem Pardubic bylo centrální náměstí vybudované v prostoru staršího - původního městiště jeho rozšířením násypy a navážkami po rozsáhlém požáru, který původní zemědělské městečko zničil v roce 1507. Náměstí je i dnes centrem pardubické městské památkové rezervace, která byla vyhlášena 5.3.1964. Náměstí má rozlohu 130 x 48 metrů, tedy 6 240 metrů čtverečných a dnes se na něm nachází celkem 30 domů. Náměstí se nejprve říkalo "rynk", od poloviny 19. století neslo název "Hlavní náměstí". Roku 1918 bylo pojmenováno "náměstí Viléma z Pernštejna" a od padesátých let 20. století se jmenuje "Pernštýnské náměstí". Do náměstí ústily v minulosti pouze tři ulice: Zelenobranská ulice od Zelené brány, dnešní Pernštýnská ulice a Bartolomějská ulice. Průchod v jihovýchodním rohu náměstí ke kostelu Zvěstování Panny Marie byl po roce 1631 uzavřen branou kláštera minoritů. Dnešní Klášterní ulice byla otevřena na konci 19. století. Kromě těchto ulic se z náměstí dalo vyjít i několika průchody. Jeden vedl domem čp. 3 s plastikou sv. Václava na Wernerovo nábřeží. Další průchod vedl domem čp. 82 na začátku Bartolomějské ulice ke kostelu sv. Bartoloměje a domem čp. 59 vedl průchod také směrem na dnešní Smetanovo náměstí. Dnes již žádný z výše jmenovaných průchodů neexistuje.

Po obvodu náměstí byly částečně modernizovány a částečně nově vybudovány ještě pozdně gotické domy, které byly zejména po druhém velkém požáru města v roce 1938 renesančně přestavěny a zvednuty o další patro.

Pro pozdně gotické Pardubice je typické použití pískovcových ostění a malířské výzdoby domovních štítů, dodnes částečně dochovaných na domě čp. 50 na Pernštýnském náměstí, na spojovacím prampouchu klenoucím se nad Bartolomějskou ulicí a také na domě čp. 2 a 21 v Pernštejnské ulici. Tehdy byly přestavěny i oba městské kostely: farní kostel Zvěstování panny Marie a kostel sv. Bartoloměje, vystavěný před rokem 1520 na hraně nově terénně upravené plochy pro rozšíření výstavby města. Jednoznačná existence a přesná lokace sakrální stavby předcházející dnešní kostel dosud nebyla zjištěna. Městský hřbitov byl přesunut západně od města k nově zřízenému kostelu sv. Jana Křtitele (před r. 1510). Při Bartolomějském kostele založil Vilém z Pernštejna před rokem 1514 i klášter řádu minoritů, který měl pečovat také o rodovou hrobku, umístěnou v presbytáři kostela. Cenný renesanční portál kostela sv. Bartoloměje je datován rokem 1519.

Kromě stavebních aktivit přispěl Vilém z Pernštejna k posílení významu Pardubic i dalšími kroky. Získal pro ně status města (do r. 1506) a sám vypracoval městské zřízení (v roce 1512).

Po dalším požáru r. 1538 získalo město díky podpoře Vilémova syna Jana z Pernštejna renesanční výzdobu v podobě plastických renesančních ostění a portálů z červené pálené hlíny (tzv. terakoty) a obloučkových štítů domů, zvýšených o druhé patro. Tehdy byla přestavěna brána a starší věž s pozoruhodnou konstrukcí zastřešená při západním vstupu do Pardubic, tedy dnešní Zelená brána. Po požáru byl výrazně rozšířen i kostel sv. Bartoloměje, který sloužil od roku 1532 jako farní. Minoritský klášter a škola byly tehdy přemístěny ke kostelu Zvěstování P. Marie.

Do počátku 16. stol. bylo také dobudováno městské opevnění, z něhož se dnes dochovala jen torza. Na jižní a západní straně chránil město široký vodní příkop, na jehož místě vede

dnešní hlavní komunikace na Jahnově třídě, nám. Republiky a Sukové třídě. Na východní straně město krylo řečiště Chrudimky a na severu zámek.

Slibný rozvoj města se zastavil po roce 1560, kdy byl zámek s celým panstvím z důvodů zadlužení dalších vlastníků perňštejnského rodu prodán císaři. Město tak ztratilo výsadu rezidenčního centra významného šlechtického rodu a během správy císařsko – královské komory ztrácí na významu, stagnuje další rozvoj a vzhledem k neschopnosti některých představitelů komory dokonce upadá. Město pak bylo opravováno hlavně po třicetileté válce, kdy bylo značně poškozeno při neúspěšném obléhání Švédy r. 1645. Kromě zničených předměstí, dnes ochranného pásma městské památkové rezervace musely být opraveny také brány, věže a zvonice. Nově byla upravena také výzdoba interiéru kostelů, zvláště farního kostela sv. Bartoloměje. Na náměstí byl postaven v roce 1698 sloup se sochou P. Marie od neznámého mistra, k němuž vytvořil bohatou balustrádu v roce 1777 Jakub Teplý. Zdobí ji galerie světců, zemské erby a městský znak.

Sotva se město vzpamatovalo z pohrom třicetileté války zasáhly do historie Pardubic další vojenské konflikty. Ve válce o rakouské dědictví a poté i ve válce sedmileté se ukázal opět strategický význam Pardubic. Dle nařízení vídeňské vlády se od roku 1745 začal se znovu opravovat zesilovat fortifikační systém kolem města, při čemž došlo opět k dalším sanacím předměstských usedlostí. Okolo roku 1758 se Pardubice stávají pevnostním městem. Zamýšlená úprava fortifikací se však nerealizovala v zamýšleném rozsahu. Naopak, po vybudování moderních bastionových pevností Hradec Králové (zal. r. 1766) a následně Josefova (zal. r. 1780) ztratily Pardubice po této stránce svůj význam. Pardubická pevnost byla zrušena v roce 1776, valy byly rozvezeny a na místě městských hradeb vyrostly téhož roku objekty jezdeckých kasáren (stáje), obepínající město v linii od kostela sv. Bartoloměje až podél dnešní Jahnovy třídy. Město se stalo sídlem silné jezdecké posádky ovlivňující výrazně život Pardubic.

Po polovině 18. století bylo také rozhodnuto o stavbě nové radnice. Uprostřed severní fronty náměstí koupili dům čp.1, který přestavěli v roce 1760 a jehož fasáda byla opatřena koncem století bohatou reliéfní výzdobu. Docházelo k přestavbám průčelí i dalších městských domů. Z nich vyniká především dům čp.50 - U Jonáše, nazvaný podle reliéfu s biblickým výjevem Jonáše polykaného velrybou. V horní části ve štítu jsou světcí Petr a Florián. Reliéf vznikl po roce 1797 a je připisován Jakubu Teplému. Zajímavá je rovněž fasáda na domě čp.3 se sv. Václavem z konce 18. stol. Většina dnešních štítů a úprav průčelí městských domů vznikla rovněž od konce 18. do poloviny 19. století.

V samotných Pardubicích musela ustoupit nárokům moderní doby Bílá brána, která byla roku 1840 zbourána. Podobný osud hrozil později i Zelené bráně, která nakonec zůstala zachována.

Dislokace kasáren do nového prostoru na Palackého třídě na Zeleném předměstí (v místech dnešního obchodního komplexu Tesco a Afipaláce {dnes Atrium palác Pardubice} a částí Masarykova nám.) se podařila až v r. 1894. Zpomalila se tak přestavba starého města, díky níž bylo historické jádro uchráněno větším necitlivým zásahům.

K dílčím asanacím historické zástavby přesto docházelo. V r. 1883 byly zbořeny renesanční masné krámy nad perňštejnskou struhou poblíž kostela sv. Bartoloměje. Po roce 1890 vzniklo nové náměstí, nazvané po J. A. Komenském, s budovami škol na místě areálu bývalého minoritského kláštera, jehož půdorysná podoba byla zjištěna a preparována při přestavbě celého komplexu na Krajský úřad v závěru 90.let 20. století. Zachovaná torza zdív jsou v interiéru úřadu prezentována.

V roce 1892 nahradila budovu staré radnice se sousedními historickými domy mohutná novorenesanční budova nové radnice architekta Jana Wejrycha. Po stavební úpravě děkanství byl otevřen prostor historického města ze západní strany.

Až regulace toku obou řek v letech 1909 -1911 dala městu konečně širší možnosti územního rozvoje. Také umožnila zrušit vodní příkopy okolo starého města. Po jejich zasypání a

rozvezení zbytků valů v následujících letech zanikl obraz středověkého a renesančního města v hradbách.

Nejstarším a nadlouho významným peněžním ústavem v Pardubicích byla Městská spořitelna, č.p. 54 na Pernštýnském náměstí, založená r. 1886. Na počátku první světové války byl postaven reprezentační palác Městské spořitelny č.p. 1 na náměstí Republiky (dnes již bývalé informační centrum města) vedle Zelené brány. Zasazení nové budovy spořitelny v sousedství Zelené brány patří k zdařilým projektům architektury a urbanismu před první světovou válkou. Dílo F. Roitha z let 1913 -1917 tak ukázalo jednu z možností spojení historické a soudobé tvorby. Na severní straně Zelené brány byla pak v závěru 20. let minulého století vystavěna samostatná budova Anglobanky (dnes Komerční banka) dle projektu významného architekta J. Gočára.

Urbanisticky citlivý prostor na okraji starého města, který se uvolnil po zboření kasáren na břehu starého vodního příkopu nahrazovaly nové reprezentační budovy, které historické centrum obklopily a zároveň z větší části zakryly.

Postupně tak kolem původního centra vznikly poměrně hodnotné městské prostory, dnes náměstí Republiky, Smetanovo náměstí. Tyto veřejné prostory jsou dnes znehodnoceny nesmírnou dopravní zátěží (naštěstí ne tranzitem), jsou totiž součástí jediného propojení západní části města s východní. Situaci zlepšil až realizace severovýchodního obchvatu města, která již započala. Budovy, které je ohraničují jsou významnými doklady moderní architektury secesní stavbou Městského divadla počínaje a funkcionalistickým objektem hotelu Grand konče, tyto ale již leží mimo území MPR.

Po roce 1989 nastává v historickém jádru města další etapa obnov a změn. Řada městských domů je rekonstruována vlastníky (např. dům čp. 46, 75, 50, 98, 122) a při stavebních pracích bylo možné doplnění dalších informací o životě především renesančního města. Při rekonstrukci domů čp. 77, 78 a 79 na komplex Krajské knihovny v Pardubicích byly díky archeologickému výzkumu získány poznatky o části opevnění města před vznikem kamenných hradeb a podobou některých bohatých městských domů kolem roku 1500 včetně zdrojů pitné vody – studen (dům čp. 77, 93, 29) . Zároveň byly objeveny konstrukční prvky historických inženýrských sítí (dřevěný pernstějnský vodovod, historická kanalizace apod.). Při rekonstrukci domu čp. 98 na restaurační prostor byla objevena jedna z městských hrnčířských dílen a při rekonstrukci objektů radnice na Wernerově nábřeží byla ověřena zástavba severního obvodu náměstí.

Rekonstrukce a výměna inženýrských sítí v areálu památkové rezervace umožnila také ověření lokace a půdorysné podoby Bílé věže

Aktuální výzvou pro další poznatky ke stavebně historickému vývoji Pardubic jsou probíhající úpravy jihovýchodní části starého města, rekonstrukce objektu Schmorantzovy školy.

ZÁVĚR:

Historické město je, jak vyplynulo i z poměrně krátkodobého vyhodnocování v rámci programu regenerace v letech 2017 – 2023, proměnlivým organismem. Podstata samozřejmě je stabilní, ale velice proměnlivý je i stavební stav objektů.

Jsou zde „stálice“, objekty, jejichž stav byl již v roce 2017 označen jako špatný a postupně se mění až k současnému havarijnímu. U značné části objektů hodnocených jako v dobrém stavu se situace zhoršil působením stárnutí materiálu a povětrnostními vlivy.

Nezanedbatelný počet ale nyní bylo možno označit jako v dobrém, velmi dobrém a výborném stavu.

Nejvýraznějším počinem je přímo znovuzrození školní budovy č. p. 52 v Klášterní ulici, která je nyní přímo ozdobou MPR. Obdobným příkladem je oprava budov Příhrádku ve vlastnictví Pardubického kraje.

Varující skutečností je přímo tristní stav pozdně gotických výmaleb v odhalených nikách štítů domů z první fáze pernstějnské výstavby (v úrovni dnešních 2. pater). Mnohé jsou již nezřetelné, např. na č.p. 116 na pernstýnském náměstí.

Literatura – Zdroje:

- VOKOLEK, V. 1964: Lužické pohřebiště v Trnové u Pardubic, AR XVI, 10 – 19.
VOKOLEK, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové
Mácha, O. 1982: SHP čp. 77 – 91 (kapitola dějin objektů), I. část (od čp. 77 – do čp. 83), Praha.
Sakař, J. 1928: Dějiny Pardubic nad Labem, IV. díl, část I.-IV., Pardubice.
Škabrada, J. 1995: Pardubice čp. 79 a 78 – dvůr (doplnění SHP), Praha – Pardubice.
Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích
Martin Ježek: O poloze vsi "Pordobic" , VSH 5,1996, ISBN 80-86046-01-X
František Šebek: Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic, VSH 5,1996, ISBN 80-86046-01-X
J.Šulcová, J. Němcová: Nálezová zpráva k záchrannému archeologickému výzkumu komplexu domu čp. 77 78, 79-Krajská knihovna 2003 - 2004, Pardubice 2006.

Literatura – Zdroje:

- VOKOLEK, V. 1964: Lužické pohřebiště v Trnové u Pardubic, AR XVI, 10 – 19.
VOKOLEK, V. 1993: Počátky osídlení východních Čech. Hradec Králové
Mácha, O. 1982: SHP čp. 77 – 91 (kapitola dějin objektů), I. část (od čp. 77 – do čp. 83), Praha.
Sakař, J. 1928: Dějiny Pardubic nad Labem, IV. díl, část I.-IV., Pardubice.
Škabrada, J. 1995: Pardubice čp. 79 a 78 – dvůr (doplnění SHP), Praha – Pardubice.
Výnos MŠK čj. 10.630/64-V/2 o zřízení městské památkové rezervace v Pardubicích
Martin Ježek: O poloze vsi "Pordobic" , VSH 5,1996, ISBN 80-86046-01-X
František Šebek: Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic, VSH 5,1996, ISBN 80-86046-01-X
J.Šulcová, J. Němcová: Nálezová zpráva k záchrannému archeologickému výzkumu komplexu domu čp. 77 78, 79-Krajská knihovna 2003 - 2004, Pardubice 2006.

1.4. POUŽITÉ PODKLADY

Usnesení vlády České republiky ze dne 25. března 1992 č.209, k programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón.

Mapové podklady poskytnuté objednatelem.

Památky MPR Pardubice – zdroj MonumNet NPÚ, staženo 8. října 2010.

Aktuální seznam kulturních památek v území MPR Pardubice, NPÚ ÚP, 1. listopadu 2010.

Program regenerace městské památkové rezervace (MPR) Pardubice, zpracovatel Architekti Hruša & Pelcák, Atelier Brno, červenec 1995.

Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, zpracovatel Ing. arch. Ladislav Svoboda, 2004.

Umělecké památky Čech, E. Poche a kolektiv, 1980

Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku 5. díl, K. Kuča a kolektiv, 2002

Pevnosti a opevnění v Čechách na Moravě a ve Slezsku, V. Kupka a kolektiv, 2001